

Substantiivin *neula* ja verbin *neuloa* semanttiset muutokset

---

Abstract

In this essay I study the semantic changes that have happened in the Finnish words *neula* ‘needle’ and *neuloa* ‘to knit’ (← Proto Germanic *næþla). With the help of archaeological material, I examine when the changes in the words have happened. It seems that the original meaning of *neula* has referred to a needle that was used to do nålebinding technique. According to the archaeological material, this technique became known as early as the Roman Iron Age (1–400 CE) in Finland. However, it is equally possible that the word has referred to a tool that was used when sewing. Because the Proto-Germanic loanword stratum that includes many words referring to metal and metalwork as well as the word *neula*, it is possible that originally *neula* referred to ‘needle made of metal’. Also the metal needle finds from the Iron Age support such an interpretation.

The original meaning of the verb *neuloa* has referred to an action of doing nålebinding and sewing. The change in meaning for *neuloa* happened during the 17th century at the earliest. At that time knitting arrived in Finland, and at least in the eastern parts of Finland *neuloa* refers to knitting; in western Finland the word for knitting is *kutoa*, but the official verb for knitting in the modern language is the eastern *neuloa*. *Neula* has meant ‘knitting needle’, but was replaced by the words *tikku*, *varras*, and finally *puikko* as it is often called today.

In the article, I also ponder which verb could be used to refer to ‘doing nålebinding’ in the modern language: *neuloa* has for many centuries referred to knitting so it is not passable for modern nålebinding. I suggest the word *neulata*.

---

1. Johdanto

Tässä kirjoitelmassa pohdin suomen kielen sanoissa *neula* ja *neuloa* tapahtuneita semanttisia muutoksia. Tutkin yhtäältä, millaisiin tarkoitteisiin *neula* on aikanaan mahdollisesti viitannut ja millaista toimintaa verbi *neuloa* on merkinnyt. Toisaalta tarkastelen, millaisiin tarkoitteisiin tai toimintaan ne viittaavat nyt. Tavoitteenani on siis selvittää, millaisia semanttisia muutoksia *neula*-substantiivissa ja *neuloa*-verbissä on tapahtunut, ja pohtia arkeologisen aineiston avulla sitä, milloin nämä semanttiset muutokset ovat tapahtuneet (ks. menetelmästä Piha 2020a: 69; 2020b: 114, 130–132). Lisäksi tarkastelen sitä, mitä tutkimuksen kohteena olevien sanojen ikä ja alkuperäinen merkitys voivat kertoa arkeologeille neulan avulla tehtävistä tekstiilituotteista niinä aikoina, kun sana suomen kieleen tuli. Viimeisiin kysymykseen haen vastauksia kielitieteellisistä ja arkeologisista tutkimuksista.¹

Tarkastelun on kirvoittanut paitsi kiinnostukseni etymologian, semantiikan ja arkeologian yhdistämiseen myös käsityöharrastukseni. Joka kerta kun minulta kysytään, millaisia käsitöitä teen, mietin, miten minun kannattaisi harrastustani kuvata. Yleensä vastaan neulovani (puikoilla) ja tekeväni käsitöitä neulakinnastekniikalla. Hiljaa mielessäni mietin, miksi neulakinnastekniikalla tekemiselle ei ole kätevää verbiä ja miksi minun pitää sanoa, että teen *sukkia* neulakinnastekniikalla.² Ihmettelen,

---

¹ Olen kiitollinen Heini Kirjavaiselle, Pirkko-Liisa Lehtosalo-Hilanderille ja Jaana Riikoselle ohjauksesta keskeisten arkeologisten aineistojen äärelle.

² Luutonen (1997: 76) pitää neulakinnastekniikkaa selkeänä ja tekniikkaa hyvin kuvaavana nimenä mutta ei kerro, mitä verbiä pitäisi käyttää neulakinnastekniikkaa tehtäessä.

miksi puikoilla neulomista kutsutaan verbillä *neuloa*, joka on johdos sanasta *neula*. Puikoilla neulomista tehdään puikoilla (kuva 2); neulakinnastekniikkaa tehdään neulalla (kuva 1), mutta miksi neulakinnastekniikasta ei nykyään puhuta *neulomisena*?³

Janne Saarikivi on tehnyt yhteistyötä arkeologien kanssa, ja hahmotellut myös kielitieteellis-arkeologista menetelmää menneisyyden tutkimiseen (Saarikivi & Lavento 2012). Itse asiassa hänen ja Mika Lavenon artikkeli ”Linguistics and archaeology: A critical view of an interdisciplinary approach with reference to the prehistory of Northern Scandinavia” (Saarikivi & Lavento 2012) on yksi tärkeimmistä tutkijan identiteettiäni synnyttäneistä ja kehittäneistä tutkimuksista. Vaikka käsillä oleva kirjoitelma ei varsinaisesti liity kyseiseen artikkeliin, on se implisiittisesti kirjoituksessani mukana, sillä tarkastelen tässä artikkelissa menneisyyttä kielitieteellisin ja arkeologisin menetelmin.

Ennen substantiivin *neula* sekä verbin *neuloa* analyysia kuvaan lyhyesti neulakinnastekniikkaa ja puikoilla neulomista käsityötekniikoina (luku 2) ja koskettelen lyhyesti niiden historiaa (luku 3). Sen jälkeen esitelen sanojen alkuperää (luku 4) ja analysoin sanojen semanttista kehitystä (luku 5). Lopuksi esitän neulakinnastekniikan tekemiselle uuden verbin ja perustelen, miksi sen käyttöön ottaminen olisi tärkeää (luku 6).⁴

---

³ Jotkut neulakinnastekniikkaa tutkineet ovat puhuneet toiminnasta verbillä *neuloa* (esim. Vajanto 2003; Hämäri 2011: 11; Lipkin 2011: 58 loppuv. 8), mikä aiemmin on viitannut neulakinnastekniikan tekemiseen. Kokemukseni mukaan se ei kuitenkaan nykyisesti ole yleinen harrastajien käytössä.

⁴ Kiitän suuresti artikkelini anonyymia arvioijaa erinomaisista kommentteista. Jaakko Häkkistä kiitän kommentteista artikkelin aiempaan versioon.

Kuva 1. Kaksi puusta valmistettua kinnasneulaa. Kuva: Minerva Piha

Kuva 2. Bambusta valmistetuilla sukkapuikoilla valmistuva neuletyö. Kuva: Minerva Piha

2. Neulakinnastekniikka ja puikoilla neulominen käsityötekniikoina

Neulakinnastekniikassa lankaa kuljetetaan ison neulan avulla vanhojen silmukoiden ali ja yli (kuva 3). Näin silmukat saadaan solmittua kiinni toisiinsa. Koska kukin silmukka on tavallaan solmu, valmis neulos ei purkaudu, vaikka kintaan peukalo tai sukan kantapää kuluisikin käytössä puhki. Neuloksesta tulee hyvin tiivistä, ja tekniikalla tehdyt käsityötuotteet ovat usein lämpimämpiä kuin puikoilla neulotut serkkunsa, sillä kinnastekniikalla tehdystä neuloksesta ei tuuli mene läpi (Pasanen 2015: 12, 17).

Kuva 3. Neulakinnastekniikalla tehdyn työn silmukoita pidetään usein peukalolla, ja lankaa kuljetetaan vanhojen silmukoiden yli ja ali. Kuva: Minerva Piha

Puikoilla neuloessa silmukat neulotaan vieri viereen niin, että ne muodostavat jatkuvan kudoksen (kuva 2; Luutonen 1997: 76). Neulontatekniikoita on useita. Suomalaisessa neulontatekniikassa lanka on yleensä vasemmassa kädessä ja ote puikoista on samanlainen kuin ote veitsestä sillä leikatessa (Koskennurmi-Sivonen 2009: 10). Puikoilla neuloen työtä voi tehdä tasoneuleena tai suljettuna neuleena. Tasoneuletta neulotaan kahdella puikolla edestakaisin eli työ käännetään aina, kun kerros päättyy.

Esimerkiksi kaulaliina voidaan neuloa tasoneuleena. Suljettua tai pyöröneuletta tehdessä työtä ei käännetä, vaan se etenee spiraalimaisesti. Suljettua neuletta neulotaan usein viidellä lyhyehköllä sukkapuikolla esimerkiksi sukkiä tai lapasia valmistettaessa (kuva 2).

3. Katsaus neulakinnastekniikan ja puikoilla neulomisen historiaan

Tässä luvussa tarkastelen, mitä neulakinnastekniikan ja puikoilla neulomisen alkuperästä ja kehityksestä Suomessa tiedetään. Koska kirjoittelussa käsittelemäni sanat ovat hyvin vanhoja ja ne ovat olleet käytössä jo rautakaudella (n. 500 eaa–1200 jaa.) (ks. seuraava luku), tarkastelen erityisesti arkeologista tietoa neulakinnastekniikasta ja puikoilla neulomisesta. Koska tarkoitukseni on kuitenkin tutkia sanojen semanttista muutosta nykypäivään saakka, on tärkeää tarkastella myös sitä, millainen kyseisten käsityötekniikoiden myöhäisempi historia on.

3.1 Neulakinnastekniikka

Vanhimmat esihistorialliset neulakinnastekniikalla valmistetut tekstiilijäännökset ovat peräisin Tanskasta, ja ne ajoittuvat myöhäismesoliittiselle kivikaudelle 4200 eaa. (Bender Jørgensen 2003: 54). Neulakinnastekniikalla on siis pitkä historia Euroopan pohjoisosissa. Suomeen se tuli kuitenkin vasta huomattavasti myöhemmin.

Erilaisia esihistoriallisia ja historiallisia käsityötekniikoita, tekstiilejä ja käsityövälineitä on viime aikoina tutkittu suomalaisessa arkeologiassa jonkin verran (esim. Kirjavainen 2003; Kirjavainen & Riikonen 2005; Lipkin 2011; Riikonen 2003; Vajanto 2014; 2016). Neulakinnastekniikan historian selvittäminen on edelleen kesken, sillä sitä on tutkittu nykyaikaisessa suomalaisessa arkeologiassa hyvin vähän: käytännössä Krista Vajannon artikkeli ”Nålbinding in prehistoric burial. Reinterpreting Finnish 11th–14th-century AD textile fragments” vuodelta 2014 on kattavin ja ajantasaisin esitys neulakinnastekniikalla valmistetuista esihistoriallisista tekstiileistä. Lisäksi aiheesta on kirjoitettu muutamia pro

gradu -töitä, joista Vajannon (2003) työ käsittelee rautakautisia ja Hanna Martikaisen (2015a; ks. myös 2 Martikainen 2015b) keskiaikaisia neulakinnaslöytöjä.

Neulakintaiden valmistukseen käytettyjä, arkeologisista tutkimuksista löytyneitä neuloja on tutkittu neulakinnasneulostakin vähemmän – niistä ei ole julkaistu ainoatakaan tutkimusta. Kinnasneuloja on kuitenkin löytynyt runsaasti mm. Åbo Akademin tontin keskiaikaisilta kaivauksilta Turussa (Kirjavainen henk. koht. tiedonanto 2022). Kaukonen (1960: 54) toteaa, että Eurasta on löytynyt yksi viikinkiaikainen neula, josta hänen artikkelissaan on myös kuva. Lisäksi Kaukonen (mt. 54) huomauttaa, että varhaisimmat kinnasneulat tunnetaan jo roomalaiselta rautakaudelta, esimerkkinä hän antaa Maarian Kärsämäestä löydetyn neulan. Kyseessä lienee sama neula, jonka Salo (1968: 39) ja Moisio (2016: 165) mainitsevat kuparista valmistettuna ompeluneulana.

Varhaisimmat tekstiilijäänökset Suomen alueella ovat löytyneet roomalaisaikaisista ruumishautoista (1–400 jaa.). Vanhimmat löydöt ovat pääasiassa lampaanvillaa, sillä se säilyy kasvikuittuja paremmin Suomen maaperässä. Eniten tekstiilijääniteitä on kuitenkin myöhäisrautakaudelta 1000-luvun jälkeen, erityisesti ristiretkiajan ruumiskalmistoista. Vainajat on haudattu näihin kalmistoihin vaatteissa, joihin oli ommeltu pronssispiraaleja tai joihin kuului pronssisia koruja. (Riikonen 2003: 7; Kirjavainen & Riikonen 2005: 30; Vajanto 2014: 25 table 2.) Pronssia löytyy erityisesti esiliinoiksi tai hameiksi tulkittujen tekstiilinjääniteiden yhteydestä sekä hartioiden ja rintakehän seudulta, jossa pronssiset soljet ovat kiinnittäneet vaatekappaleita toisiinsa. Pronssin sisältämät kupari-suolat säilyttävät tekstiilejä Suomen happamassa maaperässä (Riikonen 2003: 8; Kirjavainen & Riikonen 2005: 30). Ristiretkiajan (n. 1000–1200/1300 jaa.) haudoissa on säilynyt niin kudotun⁵ kankaan jääniteitä

---

⁵ Verbi *kutoa* lasketaan omaperäiseen uralilaiseen sanastoon, ja sen merkitykset ovat 'valmistaa kangasta, neuletta tai verkkoa' (SSA s.v. *kutoa*). Kantakielen puhuma-aikaan ei vielä valmistettu vaatteita tai muita asusteita kankaasta, joten alkuperäinen merkitys lienee 'valmistaa (esim. kala)verkkoa'. Myöhemmin verbin merkitys on laajentunut merkitsemään kankaan ja neuleen valmistamista.

kuin neulakinnastekniikalla valmistettujen vaatteiden osia; tätä aiemmilta esihistorian aikakausilta ei ole tiedossa neulakinnastekniikalla tehtyjä tekstiilejä (Lehtosalo-Hilander 2022 henk. koht. tiedonanto).

Neulakinnastekniikalla valmistettuja tekstiilejä tunnetaan arkeologisesta aineistosta myös keskiajan jälkeen. Muun muassa Oulusta on löytynyt 1700-luvulle ajoitettuja neulakinnastekniikalla valmistettuja tekstiilejä, jotka ovat olleet sukkia tai mahdollisesti käsineitä ja päähineitä (Lipkin 2011: 54). Neulakinnastekniikka on säilynyt kansanomaisena käsityötekniikkana käytössä 1900-luvun puoliväliin asti (Vajanto 2014: 22; Hämäri 2011: 14 ja lähteet näissä). Puikoilla neulominen kuitenkin syrjäytti neulakinnastekniikan niin, että jälkimmäinen uhkasi hävitä kokonaan (Hämäri 2011: 5). 2000-luvun alusta lähtien neulakinnastekniikan osaksi on langennut valtava suosio erityisesti muinaispukeutumista harrastavien keskuudessa (Hämäri 2011: 78; Pasanen 2015: 9).

Eloperäinen materiaali säilyy huonosti Suomen happamassa maaperässä, minkä takia tekstiilijäänteet samoin kuin luiset ja puiset kinnasneulat ovat fragmentaarisia ja vähäisiä (Riikonen 2003: 8). Lisäksi ennen 1000-lukua Suomessa pääasiallisena hautautapana oli polttohautaus, minkä seurauksena fragmentaarisia tekstiilijäännöksiä on säilynyt vain muutamasta kalmistokohteesta joidenkin metallisten koru- ja nappilöytöjen yhteydessä. Ruumishautaus yleistyi vasta ristiretkiajalla. (Riikonen 2003: 7.) Kuten mainittu, joitakin käsityövälineitä on säilynyt ristiretkiaikaa varhaisemmaltakin rautakaudelta: muun muassa Maarian Kärsämäen kalmistosta Turusta ja Aittamäen kalmistosta Liedosta on löytynyt metallisia neuvoja (Salo 1968: 39; Moisio 2016: 165).

3.2 Neulontapuikot

Puikoilla neulominen saapui nykytiedon mukaan Eurooppaan keskiajalla (Thirsk 2003: 562). Viroonkin se on arkeologisten löytöjen mukaan saapunut jo keskiajalla (Peets 1987: 114–115 taulukko 1; Rammo 2015: 125) mutta Suomeen vasta 1600-luvulla (Talve 1990: 179), sillä keskiaikaisia, saati esihistoriallisia neulontapuikkoja ei Suomen arkeologisista

löydöistä tunneta. Puikoilla neulominen yleistyi nopeasti, mihin syynä on pidetty yhdellä neulalla neulomisen hitautta ja monimutkaisuutta verrattuna puikoilla neulomiseen (Hämäri 2011: 15; Martikainen 2015b: 3). Muita syitä voivat olla myös se, että suljettua neuletta on luontevampaa neuloa puikoilla, ja se, että neuloksesta tulee pehmeämpää. Puikoilla neulottua neulosta on lisäksi helpompi purkaa, jolloin langan voi kierrättää uuteen käyttöön.⁶

Puikoilla neulomista on arkeologisesti tutkittu Suomessa vähän. Vaikka puikkoja on voinut löytyä arkeologisilla kaivauksilla, niistä ei juuri ole tehty julkaisuja. Poikkeuksena voidaan pitää esimerkiksi Sanna Lipkinin (2011: 51–56) artikkelia Oulussa tehdyissä historiallisen ajan kaupunkikaivauksissa löytyneistä sukista, joita on neulottu puikoilla ja jotka ajoittuvat 1700-luvulle.

4. Sanat: *neula* ja *neuloa*

Huolimatta siitä, että varhaisimmat neulakinnastekniikalla valmistetut tekstiilijäänteet ovat vasta ristiretkiajalta, neuloksen valmistamiseen liittyvää sanastoa suomen kielessä näyttää olleen jo ennen neulakinnastekniikan ”arkeologista kukoistuskautta”. Näiden sanojen etymologian ja semantiikan tutkimustulokset voivat olla kiinnostavia myös arkeologeille, kun mietitään käsityötekniikan alkuperää ja ikää suomen kielen puhujien asuttamilla alueilla.

Neula on kantagermaaninen laina suomen kielessä. Sen lähtömuoto kantagermaanissa on *nēþla ja merkitys sama kuin suomessa, siis ’neula’. Rinnastus on tehty ensimmäisen kerran jo 1600-luvulla. Sana löytyy samanmerkityksisenä myös monista lähisukukielistä, esim. karjalan *niekla*, vepsän *úegl* ja viron *nōel*. (Hofstra 1985: 299; SSA s.v. *neula*; LÄGLOS s.v. *neula*; Häkkinen 2004 s.v. *neula*). Verbi *neuloa* on johdos substantiivista *neula*.

---

⁶ Kiitän artikkelin anonyymia arvioijaa näistä huomioista.

Kaisa Häkkisen (2004 s.v. *neula*) mukaan *neula* on ”[t]eräväpäisen ompeluvälineen lisäksi – – vanhastaan merkinnyt mm. puikkoa tai varrasta, ja tämän pohjalta verbiä *neuloa* käytetään myös – – langasta tehtyjen sukkiin tai kintaiden valmistamisen merkityksessä”. On selvää, että substantiivi *neula* on voinut tarkoittaa myös puikkoa ja että verbin *neuloa* merkitys on ”vanhastaan” ollut ’langan neulominen puikoilla’, mutta tämä ei kuitenkaan tarkoita, että ’puikko’ ja ’langan neulominen puikoilla’ olisivat olleet sanojen *neula* ja *neuloa* alkuperäiset merkitykset. On myös huomattava, että verbiä *neuloa* on käytetty myös merkityksessä ’ommella neulalla ja langalla’ (SMSA s.v. *neuloa*; Luutonen 1997: 76).

Kuten olen edellä todennut ja kuten Häkkinen (2004 s.v. *neula*) itsekin huomauttaa, *neula* on kantagermaaninen lainasana. Se tarkoittaa sitä, että *neula* ja siihen viittaava sana *neula* on tunnettu jo varhaisella rautakaudella yli 2000 vuotta sitten, sillä kantagermaania puhuttiin muutamia vuosisataa ennen ajanlaskun alkua (esim. Schalin 2018: 69 table 4). Koska puikoilla neulominen on rantautunut Suomen alueelle vasta 1600-luvulla, eivätkä puikot ole muuallakaan Euroopassa olleet tunnettuja ennen keskiaikaa, Häkkisen ”vanhastaan” voi tarkoittaa aikaisintaan keskiajan loppupuolta. Mikä siis on *neulan* ’puikkoa’ edeltävä merkitys?

5. Semanttisesta kehityksestä

Seuraavaksi pohdin sanan *neula* semanttista kehitystä. Esiroomalaisella rautakaudella, kantagermaanin puhumakaudella keskikantasuomea puhuneet ihmiset ovat mahdollisesti tutustuneet innovaatioon, jonka seurauksena kieleen on tarvittu uusi sana, *neula*. Samoihin aikoihin keskikantasuomen puhujat ovat tutustuneet myös muihin innovaatioihin, joihin *neula* liittyi. Suomen kantagermaanisessa lainasanakerrostmassa tunnetaan muun muassa sanat *kangas*, *lanka*, *liina*, *paita*, *sukka* ja *vantus* (Hofstra 1985: 298–300; LÄGLOS s.v. *kangas*, *lanka*, *liina*, *paita*, *sukka*, *vantus*); SES s.v. *kangas*, *lanka*, *liina*, *paita*, *vannus*).

Tuolloin *neulalla* tarkoitettiin joko välinettä, jolla valmistettiin neulosta neulakinnastekniikalla tai mahdollisesti myös välinettä, jolla kangaspaloja ommeltiin yhteen, koska verbi *neuloa* on viitannut myös ompelemiseen neulalla ja langalla. On todennäköistä, että myös verbijohdos *neuloa* on alun perin tarkoittanut sekä neuloksen valmistamista neulakinnastekniikalla että kangaspalojen yhteen kiinnittämistä. Suomen murteiden sana-arkistosta⁷ verbille *neuloa* löytyy merkitykset 'ommella neulalla ja langalla' ja 'valmistaa neulosta kinnasneulalla' (SMSA s.v. *neuloa*).⁸ Murrearkestosta löytyy myös tieto, että neulakinnas- ja ompeluneulat ovat olleet hyvin samanlaisia (SMSA s.v. *neuloa*, Keltto: ks. edempänä). Kangaspalojen yhteen kiinnittämistä voitiin kenties nimittää myös verbillä *ommella*, mutta kyseisen sanan alkuperä on tuntematon (Häkkinen 2004 s.v. *ommella*). Sana tunnetaan kuitenkin useista itämerensuomalaisista kielistä, minkä lisäksi sille on ehdotettu vastinetta saamestakin (esim. pohjoissaamen *oppal'*naskali' < kantasaamen *ompe) (Lehtiranta 2001 s.v. *ompe*; SES s.v. *ommella*; Álgu s.v. *oppal*). Niinpä sana on voinut olla käytössä samaan aikaan kuin *neula* on lainattu kantagermaanista. Saamen sanan merkityksen perusteella *ommella* olisi voinut alun perin liittyä nahan ompelemiseen, jolloin se voisi olla jopa vanhempi sana kuin kantagermaaninen *neula*. Toisaalta *ommella*-sanan levinneisyys on *Itämerensuomalaisen kielikartaston* mukaan ollut itämurteiden alueella on käytetty sanaa *neuloa* 'kiinnittää kangaspaloja toisiinsa', ja näiden sanojen nykymerkitykset ovat tietoisien kielenohjailun tulosta (ALFE 3 s.v. *ommella*).

---

⁷ On huomattava, että Suomen murteiden aineisto on kerätty aikana, jolloin neulakinnastekniikan taitaminen oli jo pitkälti unohtunut. Monessa arkiston sanalipussakin mainitaan esimerkiksi, että "vanttuuta jotkut vanhat osaavat 'kutoa' jonkinlaisella messinkisellä neulalla" (SMSA s.v. *neula*, Kestilä) ja "Kinnas neulala tehdään neulakintaita. Jota taitoo harva osaa enää." (SMSA s.v. *neuloa*, Joroinen).

⁸ Kolmas SMSA:sta löytyvä merkitys verbille on 'valmistaa neulosta puikoilla' (SMSA s.v. *neuloa*).

On myös mahdollista, että *äimä* 'iso särmikäs ja litteäkärkinen neula, joka sopii esimerkiksi nahan ompeluun' ja joka on rekonstruoitu kantauraliin (SSA s.v. *äimä*; Häkkinen 2005 s.v. *äimä*), on voinut siirtyä nahan ompeluvälinettä merkitsevästä substantiivista merkitsemään myös välinettä, jolla tekstiilipaloja kiinnitettiin yhteen. Myöhemmin *äimä* on 'nahan ompeluvälineen' lisäksi merkinnyt mm. 'parsinneulaa'. Tekniikkana nahan ja kankaan ompelu ovat sikäli samanlaisia, että siinä vedetään lankaa (tai vastaavaa materiaalia, esimerkiksi jänteistä valmistettua nyöriä) terävän ja melko ohuen välineen avulla kahden kiinnitettävän kappaleen läpi.

On pohdittava, että *neula* ja *neuloa* eivät ehkä alun perin liity lainkaan neulakinnastekniikkaan, vaan ne ovat viitanneet kangaspalojen kiinnittämiseen tai kuviodien kirjailemiseen⁹ neulan ja langan avulla. Tällaista näkemystä tukevat Suomen arkeologiset löydöt, joista neulakinnastekniikalla valmistettuja tekstiilejä tunnetaan varmasti vasta noin vuodesta 1000 lähtien. Neuloja tunnetaan jo ainakin roomalaiselta rautakaudelta (Moisio 2016: 165), ja Kaukonen (1960: 54) tulkitsee Maarian Kärsämäestä löytyneen neulan kinnasneulaksi. Moisio (2016: 165) on todennut Maarian Kärsämäen neulan hyvin samanlaiseksi kuin Liedon Aittamäestä löydettyt rautaneulat. Kyseiset neulat ovat hyvin lyhyitä, pitempikin vain parin sentin pituinen, ja siten ne vastaavat pituudeltaan nykyistä käsitystämme ompeluneuloista. Myös neulakinnastekniikkaa voi kuitenkin tehdä varsin lyhyelläkin neulalla: "kinnasneula ol', ihan ihan sellane niijko neula ol niijko ompeluneula" (SMSA s.v. *neula*, Keltto).

Neulakinnasneuloja on voitu valmistaa metallistakin (esim. Kaukonen 1960: 53; SMSA s.v. *neula*, Kestilä: "vanttuuta jotkut vanhat osaaavat 'kutoa' jonkinlaisella messinkisellä neulalla – –"), ja metalli voikin olla neulan alkuperäinen valmistusmateriaali: Kantagermaanista on lainattu monia metalleihin ja metallintyöstöön liittyviä sanoja, esimerkiksi

---

⁹ 'Kirjaileminen' on verbin *neuloa* päämerkitys vanhimmassa kirjakielessä (VKS s.v. *neuloa*). Kirjailemisesta ei tosin tietääkseni ole roomalaisaikaisia arkeologisia todisteita, joten kyseessä voi olla esimerkiksi keskiajalla kehittynyt merkitys verbille *neuloa*.

rauta (← **raudan-*) (SES s.v. *rauta*; LAGLÖS s.v. *rauta*). Tämän merkittävän innovaation mukana on opittu tuntemaan ja käyttämään metallisia neuvoja, ja ehkä valmistamaankin sellaisia. Voi olla mahdollista, että *neula* on alun perin viitannut metalliseen ja *äimä* orgaanisesta aineesta valmistettuun ompeluvälineeseen. Tällöin merkitysero ei ollutkaan siinä, mitä materiaalia välineellä työstettiin, vaan siinä, mitä materiaalia itse väline oli. Käytännössä voi kuitenkin olla, että ainakin aluksi luisia ja puisia äimiä käytettiin nahan ompelemiseen, kuten oli totuttu, ja metallinen neula oli kankaiden ompelua varten.¹⁰

Jos ajatellaan, että neulakinnastekniikkaa ei ole tunnettu vuotta 1000 aiemmin, *neula* ja *neuloa* alkavat viitata neulakinnastekniikkaan vasta ristiretkiajalla. Jos Kaukosen (1960: 54) tulkintaa kinnasneuloista roomalaisella rautakaudella pidetään kuitenkin luotettavana, mitä se nähdäkseni on, ovat *neula* ja *neuloa* voineet viitata neulakintaisiin jo silloin, kun *neula* lainattiin suomen kieleen.

On muutenkin hyvin todennäköistä, että neulakinnastekniikka tunnettiin jo paljon ristiretkiaikaa ennen – ovathan maailman vanhimmat neulakinnaslöydöt Pohjois-Euroopasta. Kuten tiedettyä Suomen happamassa maaperässä ei orgaaninen aines, kuten tekstiilit ja luiset tai puiset tekstiilien valmistusvälineet, säily kovin hyvin. Ristiretkiajan tekstiilien säilymistä edesauttaa huomattavan paljon vaatteiden pronssikoristelut, sillä pronssi suojaa tekstiilejä hajoamiselta. Toinen erittäin merkittävä syy sille, miksi vanhemman rautakauden tekstiilejä tunnetaan niin vähän, on polttohaudaus keskeisenä haudautapana koko rautakauden ennen ristiretkiaikaa.

Nähdäkseni kaikki yllä mainitut skenaariot ovat mahdollisia, mutta realistisimpana pidän sitä, että neulakinnastekniikka on rantautunut kantasuomen puhujien asuma-alueille samoihin aikoihin kuin sana *neula* on lainattu kantagermaanista. Neula on ollut metallista valmistettu, ja *neu-*

---

¹⁰ Kiitän anonymia arvioijaa ajatusteni johdattamisesta tässä kappaleessa käsittelemääni suuntaan.

lan alkuperäiseen merkitykseen on kuulunut ’väline, jolla neulosta valmistetaan neulakinnastekniikalla’. Myös muita merkityksiä, kuten ’väline, jolla kangaspaloja on kiinnitetty yhteen’, on voinut kuulua sanan merkityskenttään. Tällaisia merkityksiä tukee myös monet muut kantagermaanista lainatut sanat, kuten aiemmin mainitut *kangas*, *sukka* ja *vantus*.

Verbi *neuloa* on laajentunut merkitsemään puikoilla neulomista aikaisintaan 1600-luvulla, jolloin kyseinen tekniikka nykytiedon mukaan tuli Suomeen. Todennäköisesti neulontapuikkoja on alun perin kutsuttu *neuloiksi*¹¹, mutta kun sanan *neula* merkitys puikkona ja vartaana on hämärtynyt merkityksen ’ompeluneula’ tieltä, käyttöön on otettu muita sanoja. Suomen murteiden sana-arkiston mukaan käytössä ovat olleet ainakin *tikku* ja *varras* neulontavälineen kuvaajina (SMSA s.v. *sukkapuikko*, *sukkatikku*, *sukkavarras*). Joissain murrearkiston sanalipuissa kommentoidaan myös *puikko*-sanan ikää: ”Kudottiin villatöitä vartailla. Ei puhuttu puikoista mitään.” (SMSA s.v. *sukkavarras*, Lempäälä) ja ”Sukkatikut oli melkein yksinomainen nimitys. Sukkavartaistakin joku puhui. Sukkapuikko nimitys tuli käyttöön vasta kansakoulun mukana.” (SMSA s.v. *sukkatikku*, Mäntsälä). Monin paikoin *puikko* neulontavälineen nimityksenä lienee siis melko nuori; toisaalta sana *neula* neulontapuikon merkityksessä on niin vanha, ettei sitä tapaa murreaineistossa kovin laajasti.

Miksi *neuloa* sitten on jäänyt puikoilla (tai tikuilla tai vartailla) neulomisen teosnaksiksi? Ensinnäkin on huomattava, että suomen länsimurteissa puikoilla neulomisesta on puhuttu verbillä *kutoa*¹², mutta itämurteissa on käytetty verbiä *neuloa* (esim. ALFE 3 s.v. *neuloa*). Näyttää siltä, että Länsi-Suomen alueilla neuloksen valmistaminen puikoilla on rinnastunut kankaan kutomiseen, itäsuomalaisilla alueilla taas neuloksen

---

¹¹ Kannattaa huomata, että esim. englannissa sana *needle* tarkoittaa sekä puikkoa että neulaa, ruotsissa taas neulaa merkitsee sana *nål* ja puikkoa *sticka*. Voisiko suomen *puikko*, *tikku* tai *varras* ’neulontapuikko’ olla käännöslaina ruotsista?

¹² Itse turkulaisena olen viime aikoihin asti käyttänyt verbiä *kutoa* ’neuloa puikoilla’. Vasta aivan viime vuosina olen kiinnostunut käsitöistä siinä määrin, että olen kokenut tarpeelliseksi erottaa kankaan kutomisen puikoilla kutomisesta ja siitä syystä ottaa käyttöön verbin *neuloa* ’valmistaa neulosta puikoilla’.

valmistamiseen kinnastekniikalla. Ero saattaa johtua siitä, että kinnastekniikka alkoi läntisessä Suomessa unohtua ja *neuloa* siirtyi tarkoittamaan yksinomaan kangaspalojen kiinnittämistä, jolloin neuloksen valmistaminen puikoilla muistutti enemmän kutomista kuin neulomista. Itäisillä alueilla puolestaan neulakinnastekniikka oli edelleen voimissaan, ja puikoilla tekeminen muistutti sitä varsin paljon, minkä takia teonsana lainattiin neulakinnastekniikasta puikoilla tekemiseen (ks. m. ALFE 3 s.v. *neuloa*). Nykyiseen yleiskieleen on kielenohjailulla pyritty vakiinnuttamaan sellainen ero, että *kutoa* tarkoittaa 'kankaan valmistamista kangaspuilla' ja *neuloa* 'neuloksen valmistamista puikoilla'; *Kielitoimiston sanakirja* (s.v. *kutoa*) tosin hyväksyy *kutomiselle* myös merkityksen 'valmistaa neulosta puikoilla'.

Neulakinnastekniikka on jäänyt varsin vähälle huomiolle Suomen arkeologisessa tutkimuksessa lukuun ottamatta ristiretkiajan hautatekstiilien tutkimusta ja muutamaa aiheesta tehtyä gradua ja artikkelia. Tutkimuksista puuttuu käytännössä kokonaan tekovälineen, neulan, tutkimukset. Kun nyt kielitieteen avulla voidaan pitää mahdollisena, että neulakinnastekniikka on todennäköisesti tunnettu jo roomalaisajalla ja sitä aiemminkin, ristiretkiaikaa vanhempia muinaisjäännöskohteita pitäisi tutkia sillä silmällä, että mahdollisesti sieltä voisi löytyä myös neulakinnastekniikkaan liittyvää materiaalia. Arkistoaineistojen läpikäynti voi olla myös hedelmällistä: Moisio (2016: 165) oli Maarian Kärämäen aineiston osteologisen analyysin yhteydessä löytänyt kaksi ompeluneulaa. Keskiaikaisia kinnasneuloja puolestaan tunnetaan runsaasti, mutta niitä ei ole tutkittu. Esimerkiksi niiden typologinen tutkimus ja vertailu etnologiseen aineistoon voisi kertoa neuloksen valmistamisen eri tavoista ja muutoksista.

6. Uusi verbi neulakinnastekniikan tekemiselle

Vasta neulakinnastekniikan uuden suosion myötä 2000-luvulla on tullut tarpeen saada kätevä verbi kuvaamaan neuloksen valmistamista neulakinnastekniikalla. Itse olen kutsunut tekniikkaa epävirallisesti verbillä

neulata, jolloin asiasta tietämätönkin osaa tiedustella, mitä neulaaminen on, eikä automaattisesti oletta, että käytän välineenä puikkoja.

Hämäri (2011: 12) kuitenkin huomauttaa, että verbi *neulata* ei ole sopiva kuvaamaan yhdellä neulalla valmistettavan neuloksen tekemistä, sillä sama verbi merkitsee myös 'kiinnittää kangaskappale nuppineulalla' (ks. myös *Kielitoimiston sanakirja* s.v. *neulata*) ja 'kiinnittää hyönteisiä neulalla alustaan'. Hän on päättänyt käyttämään alkuperäistä verbiä *neuloa* puhuessaan neulakinnastekniikan tekemisestä.

Huolimatta siitä, että Hämäri ei pidä hyvänä käyttää verbiä *neulata* viittaamaan neulakintaiden valmistukseen, puoltaa se mielestäni paikkaansa yhdellä neulalla valmistettavan neuloksen tekemisen merkityksessä. Hyönteisten kiinnittäminen neulalla kuuluu aivan eri merkityskategoriaan, minkä takia sitä tarkoittava verbi *neulata* tuskin voi käsitöitä koskevassa keskustelussa sekoittua verbiin *neulata* 'tehdä neulakinnastekniikkaa'. Myös *neulata* 'kiinnittää kangaskappaleita nuppineuloilla' on merkitykseltään niin kaukana verbin 'tehdä neulakinnastekniikkaa' merkityksestä, että tässäkin ei tule ymmärtämisongelmia. Tuskinpa kukaan kuvittelee kenenkään harrastavan kankaiden kiinnittämistä toisiinsa kuullessaan jonkun harrastavan neulaamista! Tällaisessa tapauksessa todennäköisesti puhuttaisiin ompelemisesta harrastuksena, mihin voi yhtenä työvaiheena kuulua nuppineulojen kiinnittäminen.¹³ Sanan semanttinen kuormitus on siis varsin vähäinen, ja siksi se sopii hyvin neuloksen valmistamiseen neulakinnastekniikalla.

Neuloksen tekemisestä puikoilla ja yhdellä neulalla puhutaan samanlaisissa yhteyksissä, tai asiaa sen enempää tuntevat kuvittelevat neulomisen aina tarkoittavan puikoilla neulomista (moni ei välttämättä ole kuullutkaan neulakinnastekniikasta). Siten arkipäiväisessä keskustelussa on syytä pystyä erottamaan nämä kaksi eri tapaa valmistaa neulosta. Kun

---

¹³ Suomen murteiden sana-arkistossa verbi *neulata* esiintyy yhdessä ainokaisessa lapussa, jossa sillä on merkitys '(käärmeestä) pistää'. Tieto on peräisin Viron Inkeristä. (SMSA s.v. *neulata*).

verbi *neuloa* on jo aikoja sitten vakiintunut merkitsemään puikoilla neulomista, sitä ei enää voida siirtää takaisin alkuperäiseen yhdellä neulalla tekemisen merkitykseensä.

Ehdotan siis, että neulakinnastekniikkaa harrastavat rupeaisivat käyttämään tekemisestään verbiä *neulata* erotuksena verbistä *neuloa* 'valmistaa neulosta puikoilla'. Samaten voisi puhua *neulaamistekniikasta* *neulakinnastekniikan* sijaan, jolloin tekniikasta ei ensimmäisenä tule mieleen, että kyseessä on kintaiden valmistamisen tekniikka, vaan yhtä hyvin tekniikalla valmistuvat vaikkapa sukat, villapaidat, pipot ja kukkarot.

Näiden ajatusten myötä toivotan Jannelle iloista syntymäpäivää ja totean, että olen **neulannut** hänelle synttärilahjaksi neulakintaat (kuva 4).

Kuva 4. Janne Saarikiven syntymäpäivää varten valmistumassa olevat neulakintaat. Kuva: Minerva Piha

Lähteet

- ALFE 3 = Tuomi, Tuomo (päätoim.) & Rjagojev, Vladimir (vast. toim.)
2010: *Atlas Linguarum Fennicarum. Itämerensuomalainen kielikartasto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1295, Tiede ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 159. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Álgu. Saamelaiskielten etymologinen tietokanta*. Kotimaisten kielten keskus. Saatavilla <https://kaino.kotus.fi/algu/> (luettu 22.12.2022).
- Bender Jørgensen, Lise 2003: Europe. – David Jenkins (toim.), *The Cambridge history of Western textiles I*. Cambridge: Cambridge University Press. 52–70.
- Hofstra, Tette 1985: *Ostseefinnisch und germanisch. Frühe Lehnbeziehungen im nördlichen Ostseeraum im Lichte der Forschung seit 1961*. Groningen: Drukkerij van Denderen B.V.
- Häkkinen, Kaisa 2004: *Nyky-suomen etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY. 3. painos.
- Hämäri, Laura 2011: *Kinnasneulatekniikan muutos perinne käsityöstä muoti-ilmiöksi*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Kaukonen, Toini-Inkeri 1960: Kinnasompelun levinneisyys ja työtavat Suomessa. *Suomen museo* LXVII, 44–73.
- Kielitoimiston sanakirja*. Kotimaisten kielten keskus. Saatavissa <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi> (luettu 18.8.2022; päivitetty 11.11.2021).
- Kirjavainen, Heini 2003: Keski-aikeiset tekstiilityöväline löydöt. Käsityön jälkeä Åbo Akademin tontilta. – Liisa Seppänen (toim.), *Kaupunkia pintaa syvemältä. Arkeologisia näkökulmia Turun historiaan*. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae IX. Turku: TS-Yhtymä – Suomen keskiajan arkeologian seura. 267–280.
- Kirjavainen, Heini & Riihonen, Jaana 2005: Tekstiilien valmistuksesta Turussa myöhäisrautakaudella ja keskiajalla. *Muinaistutkija* 3/2005: 30–44.

- Koskennurmi-Sivonen, Ritva 2009: *Neulonnan perusteet*. Kotitalous- ja käsityötieteiden laitoksen työpapereita 3. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Lehtiranta, Juhani 2001: *Yhteissaamelainen sanasto*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 200. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura. 2. painos.
- Lipkin, Sanna 2011: Sukkasillaan, jalat lämpiminä hautaan. *Muinaistutkija* 3/2011: 49–59.
- Luutonen, Marketta 1997: *Kansaomainen tuote merkityksenkantajana. Tutkimus suomalaisesta villapaidasta*. Artefakta 3. Helsinki: Akaatiimi.
- LÄGLOS = Kylstra, A.D. & Hahmo, Sirkka-Liisa & Hofstra, Tette & Nikkilä, Osmo (toim.), *Lexikon der älteren germanischen Lehnwörter in des ostseefinnischen sprachen* I, II, III, 1991, 1996, 2012. Amsterdam - Atlanta - New York: Rodopi.
- Martikainen, Hanna 2015a: *Åbo akademins tontin neulakinnastekniikalla valmistetut tekstiilit. Kokeellinen näkökulma*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- Martikainen, Hanna 2015b: Neulakinnastekniikalla valmistettu tekstiili keskiajan Turusta. Åbo akademins tontin löydön TMM 21816: TE2028 tutkiminen kokeellisen arkeologian menetimin. *Muinaistutkija* 4/2015: 2–21.
- Moisio, Jussi 2016: Like a needle in a bonestack: Osteological analysis of the Early Roman Period cremation graves from the Aittämäki cemetery in Lieto, south-western Finland. *Fennoscandia archaeologica* XXXIII: 157–169.
- Pasanen, Mervi 2015: *Yhdellä neulalla. Neulakinnastekniikka tutuksi*. Helsinki: Moreeni.
- Peets, Jüri 1987: Totenhandschuhe im Bestattungsbrauch der Esten und anderer Ostseefinnen. *Fennoscandia Archaeologica* IV: 105–116.

- Piha, Minerva 2020a: *Eteläsaamelaiset rautakautisessa Pohjolassa. Kie-
litiiteellis-arkeologinen näkökulma*. Annales universitatis Turku-
ensis 498. Turku: Turun yliopisto.
- Piha, Minerva 2020b: Archaeological and lexical perspectives on indige-
nous South Saami religion. Tiina Äikäs & Sanna Lipkin (toim.),
*Entangled beliefs and rituals: Religion in Finland and Sápmi from
Stone Age to Contemporary Times*. Monographs of the Archaeo-
logical Society of Finland 8. Suomen arkeologinen seura, Helsinki.
110–157.
- Rammo, Riina 2015: *Tekstiileiuid Tartu keskaegsetest jäätmekastidest:
tehnoloogia, kaubandus ja tarbimine. Textile finds from medieval
cesspits in Tartu: technology, trade and consumption*. Disserta-
tiones archaeologiae universitatis Tartuensis 4. Tartto: Tartu üli-
kool kirjastus.
- Riikonen, Jaana 2003: Arkeologiset tekstiililöydöt. Tutkimusta ja tulkin-
taa. Helena Luoma (toim.), *Sinihameet – kultavyöt. Suomalaisia
muinaispukuja*. Tampere: Pirkanmaan käsi- ja taideteollisuus. 6–
35.
- Saarikivi, Janne & Lavento, Mika 2012: Linguistics and archaeology: A
critical view of an interdisciplinary approach with reference to the
prehistory of Northern Scandinavia. – Charlotte Damm & Janne
Saarikivi (toim.), *Networks, interaction and emerging identities in
Fennoscandia and beyond: Papers from the conference held in
Tromsø, Norway, October 13–16, 2009*. Suomalais-Ugrilaisen
Seuran Toimituksia 265. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
177–216.
- Salo, Unto 1968: *Die frühromische Zeit in Finnland*. Suomen muinais-
muistoyhdistyksen aikakauskirja 67. Helsinki: Suomen muinais-
muistoyhdistys.
- Schalin, Johan 2018: *Preliterary Scandinavian sound change viewed
from the east. Umlaut remodelled and language contact revisited*.
Nordica Helsingensia 54. Helsinki: Helsingin yliopisto.

- SES = *Suomen etymologinen sanakirja*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 72. Saatavilla <https://kaino.kotus.fi/suomenety-mologinensanakirja/> (luettu 22.12.2022, päivitetty 7.12.2022).
- SMSA = Suomen murteiden sana-arkisto. Kotimaisten kielten keskus.
- SSA = Itkonen, Erkki & Kulonen, Ulla-Maija (toim.) 1992–2005: *Suomen sanojen alkuperä. Etymologinen sanakirja* 1–3 1992, 1995, 2000. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura – Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Talve, Ilmar 1990: *Suomen kansankulttuuri*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 514. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 3. painos.
- Thirsk, Joan 2003: Knitting and knitwear c. 1500–1780. – David Jenkins (toim.), *The Cambridge history of Western textiles* I. Cambridge: Cambridge University Press. 562–584.
- Vajanto, Krista 2003: *Euran emännän neulakintaat. Tutkielma Luistarin haudan 56 neulakinnasfragmenteista*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Vajanto, Krista 2014: Nålbinding in prehistoric burial. Reinterpreting Finnish 11th–14th-century AD textile fragments. – Janne Ikkäheimo, Anna-Kaisa Salmi & Tiina Äikäs (toim.), *Sounds like theory. XII Nordic Theoretical Archaeology Group meeting in Oulu 25.–28.4.2012*. Monographs of the Archaeological Society of Finland 2. Helsinki: Suomen arkeologinen seura. 21–33.
- Vajanto, Krista 2016: *Dyes and Dyeing methods in Late Iron Age Finland*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- VKS = *Vanhan kirjasuomen sanakirja*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 38. Saatavilla <https://kaino.kotus.fi/vks/> (luettu 23.12.2022, päivitetty 25.11.2022).